

## ВІДЗИВ

офіційного опонента ГУК ЛЮДМИЛИ ІВАНІВНИ

на дисертацію **ТУРЧИН ІРИНИ МИХАЙЛІВНИ**  
**«ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ**  
**ПАУЛО ФРЕЙРЕ»**,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю **13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки**

Глобалізаційні процеси, характерні міжнародному освітньому простору, зміни, що запроваджуються у соціальній, економічній, культурній політичній сферах життєдіяльності суспільства, вимагають забезпечення відповідності освітніх послуг потребам та інтересам як окремих споживачів, так і держави в цілому. Така ситуація вимагає реформування національної системи освіти, синхронізації її розбудови зі світовими тенденціями розвитку освіти. У процесі реформування системи освіти необхідно брати до уваги її теперішній стан, напрацювання теоретиків і практиків сучасності та прогнозувати перспективи її подальшого розвитку. Проте не варто нехтувати історичним педагогічним досвідом, надбаннями національної та світової педагогіки, що можуть слугувати основою для подальшого удосконалення освіти.

На початку ХХІ століття актуалізується питання використання потенціалу неперервної освіти, зокрема освіти дорослих. Пошук та розробка найбільш ефективної моделі системи освіти, в умовах якої реалізується національна освітня стратегія, вимагає комплексного поєднання надбань і традицій вітчизняної педагогіки, а також напрацювань видатних освітян, що довели свою продуктивність у процесі розвитку освіти інших країн. Зазвичай, дослідники звертаються до досвіду освітян із розвинутих країн світу, а досвід інших країн залишається недостатньо вивченим. Проте, особливий інтерес становить педагогічна спадщина бразильського освітянина Пауло Фрейре, який уособлював в собі не тільки практика, але й теоретика та на сьогоднішній день є одним із найбільш цитованих науковців у галузі педагогіки.

Доцільність та актуальність теми дослідження Турчин І.М. підтверджує і той факт, що вона відповідає науковій темі кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка «Динаміка сучасних освітніх процесів в Україні та за кордоном: порівняльний аналіз» (державний реєстраційний номер 0113U000879).

Тема дисертації затверджена вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 26/5 від 29.05.2014) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28.04.2015).

На відповідному науковому рівні дисертантка обґрунтовує вибір теми, чітко формулює мету й завдання дослідження, а також робить логічні висновки відповідно до визначених завдань.

Достовірність результатів наукової розвідки забезпечують належна методологічна та джерельна база дослідження, яка налічує 336 найменувань, із них 210 – іноземними мовами, та свідчить про ґрунтовність науково-пошукової роботи, аргументованість, логічність, об'єктивність викладу матеріалу, науково обґрунтований підбір методів дослідження відповідно до мети та завдань педагогічної розвідки.

Дисертаційне дослідження характеризується *науковою новизною*, яка полягає, передусім в тому, що *вперше* у вітчизняній науці цілісно проаналізовано та систематизовано педагогічну спадщину Пауло Фрейре; *виконано аналіз* історіографії та джерельної бази дослідження, що пов'язані із символічним інтераціоналізмом, прагматизмом й герменевтикою в контексті розвитку наукової парадигми і методології міждисциплінарних досліджень постмодернізму; джерельну базу поділено на п'ять груп за походженням; *виокремлено чинники*, які вплинули на формування науково-педагогічного світогляду бразильського педагога (особистісні, політичні, культурно-освітні, ідеологічні), *здійснено періодизацію* та *виокремлено три періоди* освітньої діяльності П. Фрейре: I період (1941-1964 рр.) – професійного самовизначення, II період (1964-1980 рр.) – науково-педагогічного становлення, III період (1980-1997 рр.) – активної освітньої діяльності П. Фрейре; *досліджено* та *узагальнено* педагогічні погляди П. Фрейре (основні педагогічні напрями та погляди щодо альтернативної й радикальної педагогіки: критична, трансгресивна педагогіка та антипедагогіка), а також емансипаційної, революційної та феміністичної педагогіки); *окреслено можливості* використання науково-педагогічного доробку Пауло Фрейре в умовах вітчизняної педагогічної теорії і практики.

*Уточнено* зміст понять «критичний конструктивізм», «критична педагогіка», «усвідомлення» та «освітня діяльність».

*Набули подальшого розвитку* положення про структурування та організацію проведення історико-педагогічних досліджень; актуалізацію науково-педагогічної спадщини П. Фрейре; висвітлення діяльності послідовників П. Фрейре та їхнє значення для педагогічної науки.

*До наукового обігу* введено маловідомі друковані джерела іноземними мовами, зокрема, книги, статті та діалоги П. Фрейре, а також іноземні публікації, он-лайн джерела, які не розглядалися в українських педагогічних працях, що дозволяє розширити історико-педагогічні дослідження про біографічні дані та спадщину бразильського педагога.

Не викликає сумніву *практичне значення* одержаних результатів дослідження, які полягають у тому, що його матеріали (біографічні та фактичні дані, періодизація освітньої діяльності, науково-педагогічні праці П. Фрейре, систематизована науково-педагогічна спадщина), обґрунтований поняттєво-категоріальний апарат, базу даних та джерельну базу можуть використовувати вітчизняні дослідники для проведення наукових розвідок з актуалізованих у дисертаційній роботі проблем.

Результати дослідження, «Дидактичні матеріали до курсу «Педагогіка» «Альтернативна педагогіка. Пауло Фрейре» можуть бути використані у роботі закладів вищої освіти України, зокрема, у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів під час проведення лекційних і практичних занять з навчальних дисциплін: «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Персоналістський напрям у педагогічних дослідженнях», «Теорія та історія освіти дорослих»; у процесі викладання спецкурсів: «Сучасний світовий освітній простір», «Основи педагогічної майстерності»; для підготовки науково-методичних і навчальних посібників, методичних рекомендацій; у самоосвіті викладачів, а також при укладанні біографії П. Фрейре в енциклопедіях і педагогічних словниках.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків, розкриває її зміст, відзначається послідовністю, цікавим змістовим матеріалом, аргументованістю зроблених висновків. Розділи пов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу думок.

Аналіз структури дисертації свідчить про те, що перший розділ І. М. Турчин присвятила дослідженню специфіки становлення особистості П. Фрейре як видатного педагога сучасності крізь призму аналізу історіографії проблеми дослідження та визначення чинників, що сприяли формуванню науково-педагогічного світогляду П. Фрейре, дослідження біографічних даних бразильського педагога та періодизацію його освітньої діяльності.

Заслуговує на схвалення виконаний у другому розділі дисертації аналіз освітньої діяльності П. Фрейре в контексті його педагогічних поглядів щодо критичного конструктивізму, альтернативної педагогіки, радикальної педагогіки, неформальної освіти, які авторка заслужено визначає як атрибути спадщини бразильського педагога.

У третьому розділі «Теоретичне та практичне застосування педагогічної спадщини П. Фрейре» представлено результати аналізу використання науково-педагогічної спадщини П. Фрейре в освіті різних країн, можливості застосування ідей П. Фрейре в освітньому процесі.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 14 працях (з них 12 – одноосібні): 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 2 статті у збірниках, що включені до наукометричних баз даних та водночас належать до наукових фахових видань України, 7 праць апробаційного характеру, 1 дидактичні матеріали.

Результати роботи отримали апробацію під час виступів авторки на міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації відображає основний її зміст.

Позитивно оцінюючи виконане І. М. Турчин дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні зауваження та побажання, врахування яких увиразнило б отримані результати:

1. У першому розділі дисертаційного дослідження на ст. 60-71 розглянуто освітню діяльність Пауло Фрейре протягом першого періоду («професійного самовизначення»). Видається, що для більшої переконливості можна було б глибше розкрити деякі біографічні дані, пов'язані з цим періодом у житті бразильського педагога.

2. На ст. 168-169, розглядаючи проблему поширення письменності, авторка торкається поняття «читання світу», яке П. Фрейре широко вживав у своїх працях. Було б доцільно пояснити його сенс більш аргументовано.

3. На наш погляд, у дисертації достатньому рівні виконано аналіз тлумачень антипедагогіки, висвітлених в українських джерелах. Вважаємо, що слід було б використати також пояснення зарубіжних науковців. У дисертації присутня лише дефініція з польського лексикону.

4. Авторка використовує в тексті дисертації значну кількість педагогічних понять і термінів, зокрема, на означення сучасних напрямів педагогіки («критична педагогіка», «емансипаційна педагогіка», «трансгресивна (гранична) педагогіка», «антипедагогіка», «феміністична педагогіка», «радикальна педагогіка» тощо). На нашу думку, було б доцільно створити глосарій педагогічних термінів, які розглядалися у дисертації. Це

збагатило б дисертаційне дослідження та історико-педагогічні розвідки загалом.

5. Думається, у додатках варто було б додати уривки із праць П. Фрейре, які не перекладалися українською мовою, але їх аналіз присутній у тексті дисертації. Наприклад, авторка часто цитує та подає інформацію з автобіографічної праці П. Фрейре «Листи до Христини».

6. З огляду на великий обсяг опрацьованого матеріалу та його високий науковий рівень, вважаємо за доцільне рекомендувати результати дисертаційного дослідження опублікувати у вигляді монографії.

Висловлені зауваження, побажання і дискусійні питання не заперечують позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка вносить суттєвий вклад у вирішення одного з актуальних наукових завдань щодо систематизації педагогічної спадщини Пауло Фрейре та окреслення можливостей її використання в українській педагогіці.

Вважаємо, дисертаційне дослідження Турчин Ірини Михайлівни формує підґрунтя для подальшого студювання багатьох актуалізованих у рецензованій дисертації проблем.

## **ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК**

1. Отже, рецензоване дисертаційне дослідження на тему «Освітня діяльність та педагогічні погляди Пауло Фрейре» є самостійним завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми у галузі загальної педагогіки та історії педагогіки.

2. Визначена мета й сформульовані завдання дослідження розв'язані глибоко та доказово. Основні результати дослідження знайшли відображення у 14 працях.

3. Виклад дисертаційного матеріалу вирізняється логічністю, послідовністю, науковою обґрунтованістю положень. Автореферат підготовлено відповідно до чинних вимог, його зміст відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи.

4. Дисертаційна робота, її актуальність, зміст, обсяг та наукова новизна, теоретична та практична значущість, обґрунтованість наукових положень, вірогідність висновків, використані методи дослідження, якість оформлення та повнота викладу повністю відповідають вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук і «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від

18.08.2015 р. № 656.

5. Авторка дисертації Турчин Ірина Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 *Загальна педагогіка та історія педагогіки*.

**Офіційний опонент:**

кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри іноземних мов  
Інституту гуманітарних та соціальних наук  
Національного університету  
«Львівська політехніка»

*Підпис Л. І. Гук засвідчую:*  
Вчений секретар  
Національного університету  
«Львівська політехніка»



Л. І. Гук

Р. Б. Брилинський